

En record de Rafael Caria (l'Alguer, 1941-2008)

ANDREU BOSCH I RODOREDA

Rafael Caria

FOTO: FILLJ CHESSA

L'any 1990 el filòleg i romanista Antoni M. Badia i Margarit, en el pròleg de *Il mondo del Càlic* (amb subtítol *Studi di toponomastica e lessicografia algherese*), escriu: «Confesso d'antuvi que l'autor d'aquest llibre em va sorprendre una mica el dia que va venir a proposar-me que li n'escrivís el pròleg. Sabia que Rafel Caria, poeta delicat, activista cultural i sociolingüista, feia temps que estava treballant sobre la història de la llengua, i s'estava dedicant a la recollida de dades, a l'Alguer i a altres parts del domini lingüístic, havent publicat fins i tot algunes contribucions de valor» (Caria, 1990: 7). I, en aquest pròleg, Badia i Margarit remarca «com em parlava, ple d'entusiasme, del seu treball de toponímia i de lexicografia». Després Caria publicaria *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi di luogo della città, del territorio e delle coste di Alghero* (1993), ara amb pròleg del filòleg Joan Bastardas.

Ja en aquestes dues obres, Caria harmonitza sincronia (amb reculls de topònims i altres corpus lexicogràfics temàtics) i diacronia (traient a la llum documents que reporten alguns dels topònims de l'Alguer estudiats). Així, dins *Il mondo del Càlic*, al costat

del capítol dedicat a «La toponomastica interiore del Càlic, Caliguèt e riu de la Balca» (Caria, 1990: 37-73), trobem l'estudi de la «Lessicografia lagunare» (*ibid.*: 75-166). Ho deia en 1990 el mateix Badia i Margarit en referir-se al projecte de Caria: «El dia que tota l'obra planificada serà realitat, tindrem a l'Alguer això que encara convé fer a moltes parts de la geografia lingüística catalana. Aquells que s'hi voldran dedicar tindran un magnífic model en el qual emmirallar-se» (*ibid.*: 10).

Joan Bastardas, en el pròleg de *Toponomastica algherese*, ja reconeix un filòleg consolidat, «un expert en toponímia». I afegeix: «No sé fins a quin punt resulta original la metodologia aplicada per Rafael Caria en la presentació dels topònims quan reporta la frase sencera de l'informador. El que sí sé, però, és que els topònims se'ns presenten com una realitat viva; és com si els sentís directament en boca del pagès o del pescador que els coneix i els estima» (Caria, 1993: 7). I remarca la tenacitat de l'estudiós algherès amb aquestes paraules: «M'ha tocat parlar de Rafael Caria com a estudiós de toponímia [...]. Però no em puc estar de dir que si cada generació ens donés alguns homes amb

l'entusiasme i la força de voluntat de Caria, amb l'esperit universal, modern i crític que Jordi Carbonell descobria en la seva poesia, res no s'hauria perdut a l'Alguer» (*ibid.*: 8).

Caria descriu sincrònicament l'algherès a partir de la recerca diacrònica, i en el camp de l'onomàstica en tenim moltes mostres:

- Dins *Il mondo del Càlic* trobem els topònims *la Figuera* i *la punta de la Figuera* (que Caria documenta en 1706), lliçons que evidencien una solució hereditària catalana per als noms dels arbres fruiters que només ha romàs fossilitzada en aquests noms de lloc (Caria, 1990: 57-58). En aquest sentit, en els *Registres de danys* de la *Barracelleria* algheresa (1683-1829) registro diverses lliçons del top. *nurag de la Figa* (1734-1763), documentat també per Caria, al costat de *nurag de la Figuera* (Caria, 1993: 99). Són aquestes lliçons testimonis inequívocs de la solució morfològica derivada del nom de l'arbre, quan en realitat des de la fi del XVII documentem *arbre de figa* (amb variants morfològiques no reeixides *arbre de figues* o *arbre de la figa*) en *Registres de danys* de la *Barracelleria* (Bosch, 1999: 53, n. 42; Bosch, 2008: 790-791). És sabut que avui tenim només *arbre de figa* 'figuera', un calc semàntic del sard, a partir del logudorès *àrbore* o *àrbure de figu* 'figuera', solució també compartida pel sassarès, amb *àiburu di figa*, i aplicada en algherès modern.
- Notem els topònims de la llacuna del Càlic *l'Ilia* i *la Illeta*, d'acord amb les solucions genèriques catalanes que han estat substituïdes històricament per l'italianisme *ísola* (ja documentat per Caria en 1756) i *isolot* en el llenguatge mariner (Caria, 1990: 60-61).
- Anàlogament, el mot *camp* –avui en desús, en favor de l'it. *campagna*–, ha quedat fixat en la toponímia algheresa, i així ho recull Caria: *lo camp de l'Esperança*, *lo camp de Pòllina*, *lo camp de Brionis*, *lo camp de Sant Agustí*, *lo camp del Rei*, *lo camp d'Ungias* [sic], *lo camp de Cuguttu*, *lo camp de Ximino* i *lo camp dels Catians* (Caria, 1990:

60-61). També l'he documentat com a mot genèric de ben antic en els *Registres de danys* de la *Barracelleria* de la fi del XVII i del XVIII en indicacions toponímiques: «dayñ de síndrias que li han arrobat de lo *camp* que té en la Argiantera», «dayñ de llantias en lo *camp* de Nurague Lante», «han estimat en lo *camp* dit de Sant Juan, en la iglésia y convent demolit de capuchins, dayñ de doze mesuras de forment fet de bous [...], y un estareill de ordi entre mesat y mengiat de bous», «quatre mannas de forment del *camp* de Santa Rosolia», «sis mannas de forment arrobadas del *camp* de mestre Peruchu Coco en los Vargielets», «daiñ de raïm del *camp* de Floris» (Bosch, 2008: 712-713).

També cal recordar Caria pels deu números de la seva *Revista de l'Alguer* (1990-1999) –*Periòdic de cultura dels Països Catalans* (1990-1992) i *Anuari acadèmic de cultura catalana* (1993-1999)–, que va dirigir des del Centre de Recerca i Documentació «Eduard Toda», amb un comitè científic de renom immillorable, on figuraven filòlegs, historiadors i lingüistes com Antoni M. Badia i Margarit, August Bover, Jordi Carbonell, Giuseppe Grilli, Francesco Manconi, Josep Massot i Muntaner, Joan Peana, Joan Veny i tants d'altres. I és en aquesta *Revista de l'Alguer* on trobem molts dels estudis lexicogràfics i d'onomàstica de Caria, igualment imprescindibles:

- «L'alguerès des d'una perspectiva històrica (1a part)»: *Revista de l'Alguer*, 1 (1990), pp. 33-53;
- «L'alguerès des d'una perspectiva històrica (2a part)»: *Revista de l'Alguer*, 2 (1991), pp. 119-133;
- «Documents d'història toponímica algueresa: el *Llibre de las làcanas*»: *Revista de l'Alguer*, 3 (1992), pp. 175-230 (que manté el mateix mètode que l'autor va aplicar a *Il mondo del Càlic* i a *Toponomastica algherese*);
- «Els noms de les herbes del camp de l'Alguer»: *Revista de l'Alguer*, 4 (1993), pp. 153-178;
- «El lèxic dels mariners algueressos, entre catalanitat i mediterraneïtat»: *Revista de l'Alguer*, 6 (1995), pp. 119-208;
- «El lèxic dels mariners algueressos, entre catalanitat i mediterraneïtat (2a part)»: *Revista de l'Alguer*, 7 (1996), pp. 155-214;
- «El nom popular dels ocells a l'Alguer»: *Revista de l'Alguer*, 9 (1998), pp. 165-210;

- «Corax, la primigènia “Algarium”. Una scoperta archeologica che nasce dalla toponomastica»: *Revista de l'Alguer*, 10 (1999), pp. 231-244.

Alguns d'aquests articles són una anticipació de monografies lexicogràfiques posteriors més aprofundides:

- «Els noms de les herbes del camp de l'Alguer» (1993) és el preàmbul –si se'm permet l'expressió– del llibre *Le piante spontanee ad Alghero. Nomi, proprietà, usi, etimologia* (Sassari: EDES, 2001);
- I «El nom popular dels ocells a l'Alguer» (1998) és un primera presentació del volum *Il nome popolare degli uccelli ad Alghero*, amb pròleg de Joan Veny i Clar (Sassari: EDES, 2006).

No serà fins a l'any 2007, un cop Rafael Caria ja ha estat nomenat membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans el febrer del 2006 (el primer alguerès que en forma part, val a dir-ho), que, amb l'article «El català de l'Alguer: apunts per a un llibre blanc» –editat en la *Revista de Llengua i Dret* (on Caria ja havia publicat altres articles com ara «Les *Ordinacions* municipals de l'Alguer (1526)» [1994])–, l'estudiós fa una mena de balanç de la seva trajectòria filològica i de recerca: «El que proposo avui té, doncs, el caire d'uns apunts per a un llibre blanc amb uns apartats que toquen bàsicament vuit aspectes del problema.» I ho farà, com és habitual en ell, de la mà de la diacronia per a arribar a donar compte de l'anàlisi sincrònica de l'alguerès: «Aquests [vuit aspectes] es mouen des d'una perspectiva històrica a partir de la qual s'arriba a la situació actual de l'alguerès –tal com l'he enregistrada–, monitorant la vehiculació social de la llengua en l'oralitat i en l'escriptura en les més variades situacions generacionals, de classe, d'ambient, de treball i de territori»: 1) «Els aspectes demogràfics, econòmics, polítics, socioculturals i docents», 2) «La “qüestió de la llengua” a cavall del segle XIX als temps de “La Palmavera”», 3) «Els orígens de l'alguerès modern», 4) «La mediterraneïtat de la població a partir del segle XVI», 5) «La influència dels adstrats i la diglòssia entre els segles XIX i XX», 6) «Des de la diglòssia a la substitució lingüística actual», 7) «El marc jurídic i les falses expectatives: el cost econòmic d'una planificació lingüística» i 8) «Perspectives de futur i conclusions; des d'una imprescindible unitat

d'intents a una planificació social de la llengua» (Caria, 2007: 29-30).

És molt probable que Caria, atès el seu estat de salut, hagués tingut la necessitat de fer balanç amb aquest assaig de la seva trajectòria filològica, perquè la seva ha estat una vida dedicada a la recerca sobre l'alguerès, a cavall de la diacronia i de la sincronia. Des d'un posicionament autodidacte, és ben cert (i potser amb una formació paleogràfica o d'interpretació textual a vegades incompleta), però amb una herència científica d'obligada referència, molt especialment en els camps de l'onomàstica i de la lexicografia. Avui, qui vulgui aprofundir en l'estudi de l'alguerès no pot prescindir dels treballs de Caria, un nom que forma part d'una no gaire extensa llista de llinatges d'estudiosos d'aquest dialecte: Antoni Ciuffo, Giovanni Palomba, Heinrich Kuen... i ara Rafael Caria. Fins i tot en la dedicatòria impresa d'aquest darrer article, Rafael Caria sembla acomiadar-se de la comunitat científica que el va aixoplugar, perquè hi llegim: «Homenatge a Antoni M. Badia i Margarit, Joan Veny, Joan Bastardas i Jordi Carbonell, quatre grans Mestres, quatre grans Savis del nostre temps, des de l'Alguer, amb gratitud» (Caria, 2007: 29). ♦

Referències bibliogràfiques

- Bosch (1999): Andreu BOSCH I RODOREDA, *Els noms de la fruita a l'Alguer. Edició dels registres d'estimes de fruita de la “Barracelleria” (1783-1829)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Bosch (2008): Andreu BOSCH I RODOREDA, *La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels “Registres de danys” de la “Barracelleria” (1683-1829)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- Caria (1990): Rafael CARIA, *Il mondo del Càlic. Studi di toponomastica e lessicografia algherese*, Sàsser, EDES.
- Caria (1993): Rafael CARIA, *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi della città, del territorio e delle coste di Alghero*, Sàsser, EDES.
- Caria (2007): Rafael CARIA, «El català de l'Alguer: apunts per a un llibre blanc», dins *Revista de Llengua i Dret*, 46, Barcelona, pp. 29-102.